

DOI: 10.37100/2616-7689/2020/8(27)/14

УДК 330.341:378

JEL CLASSIFICATION: I 25; O 35; Q 01

**ІННОВАЦІЙНО-ОСВІТНЯ ПАРАДИГМА ФОРМУВАННЯ
СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ – ПЕРЕДУМОВА СТАЛОГО РОЗВИТКУ**

**INNOVATIVE AND EDUCATIONAL PARADIGM OF FORMATION
OF SOCIAL SAFETY – PREREQUISITE FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT**

Віра КУЦЕНКО,

доктор економічних наук,
Державна установа «Інститут економіки
природокористування та сталого розвитку
Національної академії наук України», Київ
ORCID ID: <https://orcid.org/000-0003-3102-0744>

Ірина КІНАШ,

доктор економічних наук,
Івано-Франківський національний технічний
університет нафти і газу, Івано-Франківськ
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5391-6560>

Ганна ЄВТУШЕНКО,

кандидат економічних наук,
Університет державної фіскальної служби України,
Ірпінь
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6584-8518>

Vira KUTSENKO,

Doctor of Economic Sciences,
Public Institution «Institute of
Environmental Economics and
Sustainable Development of the
National Academy of Sciences of
Ukraine», Kyiv

Iryna KINASH,

Doctor of Economic Sciences,
Ivano-Frankivsk National Technical
University of Oil and Gas, Ivano-
Frankivsk

Hanna YEVTUSHENKO,

Candidate of Economic Sciences,
University of the State Fiscal Service
of Ukraine, Irpin

Розкрито роль та значення інноваційної освіти в контексті проблем соціальної безпеки. Розглянуто вплив освіти та соціальної безпеки на сталий розвиток. Окреслено місце інноваційно-освітньої парадигми у формуванні соціальної безпеки та її основні цілі. Здійснено аналіз сучасного стану освітньої сфери України. Запропоновано шляхи досягнення її стабільності та прискорення розвитку, що сприятиме сталому економічному зростанню.

Ключові слова: освітня сфера, інновації, соціальна безпека, рівень життя, освітній рівень, сталий розвиток.

The article is devoted to the consideration of the important issue of the implementation of the principles of sustainable development, in the context of the introduction of innovative education and ensuring social safety. It is noted that an important result of the implementation of the process of sustainable development is social safety as a state of protection of vital rights and freedoms of citizens, as well as a system of social and political events that provides this protection. An important role in ensuring social safety and sustainable development belongs to education, which has an innovative basis. Therefore, it is important to form an innovative and educational paradigm that would contribute to the creation of an optimal socio-economic environment for social safety and sustainable development.

The article highlights the problematic issues of social safety and sustainable development that are now taking place in Ukraine. Poverty, unemployment, high morbidity, rising crime – all this negatively affects the living standards of the population and the state of social safety of the country. It is noted that the strengthening of social safety largely depends on the state of human capital and the development of the educational sphere. The development of education, raising the educational level of the population acts as a catalyst for socio-economic processes, allows those working in social production to realize the achievements of scientific and technological progress and participate in its development.

The innovative educational paradigm aims to provide high quality educational services, create a competitive educational environment and ensure the training of competitive specialists, which implies the establishment of a close relationship between education and business. It is also necessary to actively use the experience of developed countries to ensure the positive impact of education on the achievement of social safety and sustainable development. In this aspect, the article analyzes the current state of the educational sphere in Ukraine. The ways of achieving stability and optimal development of the educational sphere are proposed, which should contribute to ensuring economic growth on the principles of sustainable development.

Key words: *educational sphere, innovations, social safety, living standard of the population, educational level of the population, sustainable development.*

Для просування по шляху сталого розвитку абсолютно необхідна освіта

Всесвітня зустріч на найвищому рівні зі сталого розвитку. Йоганнесбург, 2002 р.

Постановка проблеми. Сьогодні метою практично кожної країни світу є досягнення сталого розвитку – поєднання динамічного соціально-економічного зростання, збереження якості довкілля та раціонального використання природно-ресурсного потенціалу. Сталий розвиток передбачає необхідність формування оптимальних взаємовідносин у системі особистість – природа – суспільство, узгодження економічних, екологічних і соціальних чинників. На це вказувалось на Всесвітній конференції «Планета Земля», що відбулася в Ріо-де-Жанейро 1992 року.

Важливою складовою сталого розвитку є соціальна безпека, що розглядається нами як такий стан соціального життя людей, котрий за певних умов може сприяти стабільному розвитку суспільства, реалізації прав і свобод громадян. Тобто це стан захищеності життєво важливих прав і свобод населення країни, соціальних інтересів суспільства від внутрішніх загроз і зовнішнього втручання; система суспільно-політичних заходів, яка забезпечує вказану захищеність [1, 2].

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Світова практика свідчить, що в досягненні соціальної безпеки і сталого розвитку важливу роль відіграє освіта, побудована на інноваційній основі [3]. Пов'язаним із цією проблематикою питанням нині приділяється велика увага науковцями і практиками, серед яких варто назвати Л. Антошкіну, Ф. Альтбаха, В. Бабаєвську, А. Джуринського, С. Єрохіна, І. Жуковського, О. Климановича, Дж. Кнайта, А. Ліферова, Т. Оболенську, А. Панкрухіна, Р. Патору, Н. Скотта та ін. Разом із тим, незважаючи на зростаючу кількість публікацій, іще немає вичерпних

відповідей на багато питань, пов'язаних із гарантуванням соціальної безпеки і сталого розвитку, створенням середовища, необхідного для їх успішного функціонування. Важливим при цьому є формування інноваційно-освітньої парадигми, яка сприятиме соціальній безпеці.

Мета статті – пошук механізмів прискорення розвитку освіти на інноваційній основі як важливої складової та чинника досягнення соціальної безпеки й сталого розвитку.

Виклад основного матеріалу. Наразі в Україні спостерігається низький рівень якості життя переважної частини населення, що передусім спричинено недостатнім обсягом доходів, необхідних для забезпечення повноцінного відновлення його життєдіяльності. Про це свідчить, зокрема, зростання споживчих витрат домогосподарств у структурі сукупних витрат. Якщо, наприклад, 2010 року вони в середньому за місяць у розрахунку на одне домогосподарство становили 90, то 2018-го – 92 %, у тому числі в міських поселеннях – відповідно 91,0 і 93,1 %, сільській місцевості – 87,4 і 90,0 % [4, с. 90]. Така ситуація негативно позначається і на стані навколишнього природного середовища, адже, як наголошувала Індіра Ганді, бідність – найбільша загроза для довкілля. Бідність, безробіття, високий рівень захворюваності спричиняють посилення злочинності, що, у свою чергу, негативно впливає на життєвий рівень населення і стан національної безпеки держави. За індексом сталого розвитку Україна посідає 88-ме місце у світі (для порівняння: Естонія – 28, Латвія – 37-ме). І це при тому, що в нашій державі були

найкращі стартові умови, які належно не використані, а відтак, на думку М. Згуровського, відбулися найгірші зміни – політичні, економічні, ментальні [5].

Як зазначається в Декларації Ріо (1992 р.), головне соціальне завдання сталого розвитку – це не лише боротьба з бідністю, а й збалансування рівнів життя у відсталих і високорозвинених країнах, подолання різниці між доходами найбагатших і найбідніших прошарків населення держави, задоволення потреби сучасного суспільства, не ставлячи під загрозу здатність майбутніх поколінь щодо їх забезпечення. Саме тому ідея сталого розвитку передовими країнами світу наразі визнана як єдина правильна політика успішного функціонування людства у XXI столітті.

Теоретична концепція сталого розвитку є альтернативою парадигмі економічного зростання, що фактично ігнорує загрози екологічній безпеці внаслідок розвитку за екстенсивною моделлю [6]. Сталий розвиток виходить з необхідності досягнення рівноваги між економічним рівнем, станом навколишнього природного середовища і соціальним зростанням. Останнє має вплив на рівень соціальної безпеки, яка в Україні потребує суттєвого покращення і значною мірою залежить від людського капіталу та освітньої сфери, що з кожним роком набуває все більших ознак інноваційного розвитку. Інновація (англ. *innovation*) в освітній сфері означає поновлення, запровадження нового, більш прогресивного з метою підвищення ефективності чи навіть досягнення якісно нового рівня розвитку освіти.

Інноваційна освітня парадигма передбачає такі основні цілі: забезпечення високої якості освітніх послуг; формування конкурентного освітнього середовища; диверсифікація важелів впливу на формування інноваційної основи розвитку галузі; досягнення тісного зв'язку освіти з бізнесом; активне використання досвіду розвинених країн щодо впливу освіти на рівень соціальної безпеки і сталого розвитку; посилення виховної функції в усіх ланках освітньої сфери; забезпечення підготовки конкурентоспроможних фахівців [7].

Розвиток освіти, підвищення освітнього рівня населення є каталізатором соціально-економічних процесів, дає змогу працюючим у суспільному виробництві матеріалізувати досягнення науково-технічного прогресу та брати участь у його розвитку. Це особливо чітко простежується останнім часом, коли

посилюються тенденції, пов'язані з удосконаленням змісту навчальних програм, забезпеченням відповідності навчально-програмної документації вимогам не лише сьогодення; зміною структури й змісту освіти; створенням єдиного загальноєвропейського освітнього простору; уніфікацією і стандартизацією інноваційних підходів до функціонування та розвитку освітньої сфери; створенням умов для самовдосконалення особистості впродовж усього життя; безперервним зростанням основних показників розвитку освітньої сфери; удосконаленням системи управління освітою. Останнє набуває особливої актуальності в сучасних умовах модернізації освітньої галузі, формування багаторівневої системи освіти, розробки освітніх стандартів нового покоління, переходу на зовнішнє незалежне оцінювання знань, упровадження нормативного фінансування галузі тощо.

З усіх цих напрямів особливе місце посідає модернізація освіти, адже вона пов'язана із структурною перебудовою галузі та впровадженням інноваційних технологій у навчальну діяльність, орієнтуючи суспільство на необхідність розроблення та реалізації нових цілей, завдань, пріоритетів і стратегій в освітній сфері. Це, у свою чергу, потребує оновлення методів навчальної діяльності та змісту освіти, забезпечення її високої якості, посилення взаємодії освіти й суспільства. Тобто модернізація освіти, як стверджують фахівці, – це системні, якісні зміни, що включають: розвиток внутрішнього потенціалу освітньої сфери, забезпечення її міжнародної спроможності, інноваційні процеси трансформації галузі та активне впровадження інноваційних технологій в освітню діяльність [8, 9].

Останнє особливо притаманне вищій освітній ланці, де здійснюється підготовка фахівців. Від її якості, зрозуміло, залежить успішність вирішення всіх інших соціально-економічних проблем. Світова практика підтверджує, що витрати на освіту – це інвестиції в майбутнє, тому розвинені країни намагаються якнайбільше залучати молодь до навчання. Так, у Румунії не лише вища освіта, але й проживання студентів у гуртожитку для громадян країни безкоштовні. Подібні підходи характерні й для Швейцарії та Фінляндії. У той же час в Україні спостерігається тенденція зменшення частки видатків зведеного бюджету на цю ланку освітньої сфери як загалом, так і щодо видатків на галузь (рис.).

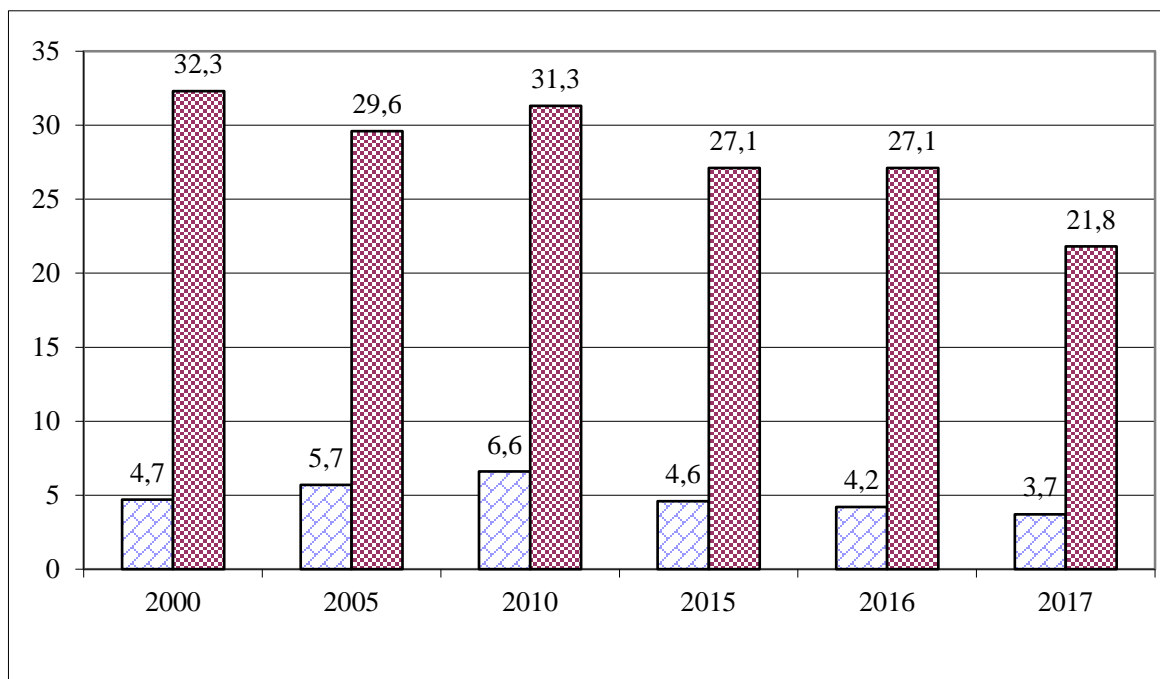

Рис. Динаміка видатків зведеного бюджету на вищу освіту в Україні, 2000–2017 рр., % [10, с. 11]

Якщо в Україні видатки зведеного бюджету на освіту (усі освітні ланки) становлять 16,8 % (2017 р.), то, наприклад, в Японії, Сінгапурі, Індонезії, Тунісі – понад 20 %. Це впливає на комплекс чинників, від яких, у свою чергу, залежить якість освіти. Наразі якістю вітчизняної освіти незадоволені не лише освітяни, але й роботодавці. Як результат цього, 70 % випускників вищих навчальних закладів України не працюють за отриманим фахом. На ринку праці нашої держави 80 % серед безробітних становлять громадяни з вищою освітою, особливо гуманітарною. Серед причин такої ситуації – диспропорція між рівнем підготовки випускників та вимогами роботодавців.

Подоланню зазначеної проблеми, як свідчить досвід, скажімо, Німеччини, сприяє впровадження дуальної системи навчання. В Україні 2018 року ухвалена Концепція дуальної освіти, важливим аспектом якої є постійний контакт навчальних закладів із роботодавцями. Успішна реалізація цього документа залежить від вивчення та імплементації зарубіжного досвіду, наприклад, щодо профільного навчання і скорочення кількості предметів у навчальному плані (у Великій Британії їх чотири, причому за вибором).

Основними індикаторами забезпечення розвитку освіти фахівці вважають:

співвідношення динаміки витрат на освіту і зростання валового внутрішнього продукту; індекс співвідношення середньої зарплати освітян і середньої в країні (до речі, освітяни та медичні працівники належать до категорії працівників з найнижчим рівнем оплати праці); можливості працюючим отримати безперервну освіту для набуття додаткової спеціальності чи підвищення освітнього рівня (середньосписковий працівник освітньої сфери проходить підвищення освітнього, професійного та кваліфікаційного рівня кожні 5 років, як і передбачено українським законодавством); забезпеченість закладів освіти комп'ютерною технікою та доступом до мережі Інтернет під час навчання; кількість користувачів мережею Інтернет; обсяг наукових видань, у тому числі з питань освіти та науки, а також друкованих видань, які передплачує бібліотека.

Зазначені показники сприяють зростанню не лише якості освіти, але і людського потенціалу в цілому, що як одна з найвищих соціальних цінностей суспільства позитивно впливає на підвищення індексу людського розвитку. Це забезпечується: зростанням економіки та зайнятості населення; розбудовою суспільства знань; ухваленням України в Європейське Співтовариство; забезпеченням збалансованого розвитку суспільства; підвищенням ціни робочої сили.

Надмірно низький рівень останньої в Україні спричинив руйнівний вплив на показники виробництва, відтік робочої сили за кордон, унеможливлення якісного відтворення людського капіталу, зниження життєвого рівня більшості громадян держави [11, 12].

Щоб діяльність у сфері освіти активно сприяла сталому розвитку та поліпшенню соціально-економічного становища в нашій країні, вона має відбуватись на сучасній інноваційній основі за участі всіх суб'єктів освітнього процесу, а саме:

- вчителі, викладачі зобов'язані забезпечити перехід від передачі знань до сприяння їх активному засвоєнню, набуття практичного досвіду тими, хто навчається;

- учні, студенти, слухачі повинні здійснювати перехід від пасивного засвоєння знань до активного їх пошуку та практичного усвідомлення;

- керівники закладів освіти мають забезпечити суттєві зміни у використанні матеріально-технічних, фінансових, навчально-методичних і кадрових ресурсів, активне впровадження принципів сталості та демократизації в управлінні, налагодження діалогу із зацікавленими групами громадськості та бізнесу.

Особлива роль при цьому відводиться підготовці педагогічних кадрів, їх розподілу та використанню на всіх рівнях, у тому числі в середніх навчальних закладах. У цьому контексті, на наш погляд, заслуговує на увагу досвід фінансово-економічного ліцею міста Дніпра, де навчально-виховний процес переведений на технологічний рівень, важливе місце в якому належить соціально-педагогічному проектуванню, педагогіці співробітництва, формуванню в учнів життєвої компетентності. Тут працює кваліфікований педагогічний колектив, є необхідна навчальна та ресурсна база. Практично всі навчальні кабінети обладнані комп'ютерною технікою, функціонують комп'ютерні класи.

У названому закладі впроваджуються пріоритетні напрями експериментальної роботи в системі реалізації принципів сталого розвитку, забезпечується компетентнісний підхід до реалізації навчального процесу, перш за все його організації за допомогою блочно-семестрової форми навчання та спеціально розроблених навчальних програм, зокрема з профільних дисциплін. У навчальному процесі набули

поширення різноманітні види творчих робіт – проектних технологій, дослідницьких форм творчої, інноваційної діяльності. При цьому остання полягає в обґрунтуванні та реалізації моделі підготовки старшокласників до фінансової діяльності, розробці моделі випускника, розвитку концепції профільної освіти, організації науково-дослідницької діяльності ліцеїстів тощо. У навчальному закладі також велика увага приділяється співпраці ліцею з міжнародними партнерами, що дає змогу реалізувати стратегію євроінтеграції.

Важливе значення має виховання в учнів компетентності, зокрема екологічної, соціальної, комунікативної, предметної, інформаційної, моральної. Реалізація цих складових сприяє: формуванню здатності діяти в соціумі з урахуванням позицій інших людей; підготовці ліцеїстів до самостійного пошуку вирішення навчально-освітніх проблем; виробленню в учнів навиків здійснювати комунікацію з метою бути зрозумілим та аналізувати і діяти з позиції окремих галузей людської культури; навчанню учнів орієнтуватись в інформаційному просторі, володіти й оперувати інформацією відповідно до потреб ринку праці; вихованню в ліцеїстів потреби до самоосвіти, саморозвитку тощо.

Використання досвіду зазначеного навчального закладу має позитивно вплинути на підвищення рівня людського капіталу та ефективності соціально-економічного розвитку. Як свідчить світовий досвід, сучасна економіка потребує працівників, здатних адаптуватися до нових технологій та впроваджувати їх у свою діяльність. Дослідження, проведені Світовим банком у 192 країнах світу, показали, що зростання економіки забезпечується на 16 % – фізичним капіталом, 20 – природним і на 64 % – людським і соціальним капіталом [13]. Останньому сприяє не лише підготовка кадрів у навчальних закладах, але і перепідготовка та підвищення кваліфікації працівників різних сфер діяльності, а також їх самоосвіта.

В Україні функціонує досить широка мережа навчальних закладів, де забезпечується відтворення і розвиток людського та соціального капіталу, незважаючи на постійне зменшення їх кількості, у тому числі вищих навчальних закладів (табл.).

Динаміка мережі вищих навчальних закладів в Україні, по навчальних роках*

Показник	2010/11	2015/16	2017/18	2010/11 до 2017/18, ±
Кількість закладів, усього од.	813,0	659,0	661,0	-152,0
Кількість студентів на 10 тис. населення, осіб	557,0	375,0	363,0	-194,0
Кількість випускників, тис. осіб	636,3	447,4	421,1	-215,2

*Джерело: розроблено за даними [10, с. 15].

Як видно, в Україні лише в період 2010–2017 років суттєво зменшились усі показники, що характеризують стан розвитку вищої освіти. Однак і наразі мережа її закладів є однією з найбільших в Європі, зокрема в розрахунку на 1 млн населення, тому вкрай важливим є забезпечення її ефективного використання. Цьому має сприяти встановлення тісних контактів закладів освіти з бізнесом і конкретними підприємствами, надання випускникам вищих навчальних закладів одночасно з освітньо-кваліфікаційним рівнем робітничої професії, адже сучасний виробничник має володіти знаннями у сферах наукової організації праці, технології виробництва, функціонування новітніх технологічних засобів тощо.

Зазначене повинно забезпечуватись наявністю в навчальних закладах сучасного обладнання та його ефективним використанням. У 2017/18 н.р. в Україні функціонувало 13 420 загальноосвітніх навчальних закладів, що мали кабінети основ інформатики та обчислювальної техніки, в яких налічувалось 20 113 комп'ютерних класів, 186 235 робочих місць із комп'ютером, у тому числі 2 516 із використанням операційної системи з відкритим кодом [14, с. 93]. Їх основна частина (відповідно 10 215, 16 536, 163 560, 2 129) припадає на денні загальноосвітні навчальні заклади I–III ступеня [14, с. 93], випускники яких поповнюють не лише вищі навчальні заклади, а й робітничі колективи промислових підприємств, сферу послуг тощо.

Загалом в освітній сфері простежується позитивна тенденція збільшення в складі основних засобів питомої ваги технічних засобів, приладів, інструментів, значну частку яких становлять комп'ютери, кіноапарати, телевізори, магнітофони, епідіаскопи, інші сучасні технічні засоби

навчання, а також добре обладнані лінгафонні кабінети, що дають змогу активно впроваджувати в навчальний процес нові інноваційні технології. Отже, у навчально-матеріальній базі закладів освіти відбуваються не лише кількісні, але й якісні зміни. З кожним роком у навчальний процес упроваджуються прогресивні методи навчання, що сприяє підвищенню якості освіти та підготовки кадрів [15]. Проте наразі більша частина основних засобів, скажімо, у загальноосвітній ланці припадає на приміщення та інші споруди (близько 80 %), не всі загальноосвітні навчальні заклади мають сучасні комп'ютери та підключення до Інтернету. Так, із 313 257 комп'ютерів у навчальних закладах 191 067 одиниць придбано понад 5 років тому, 205 551 комп'ютер підключено до Інтернету, або 65,8 % їх загальної кількості. Такий стан негативно позначається не лише на якості освіти, але й підготовці випускників загальноосвітніх навчальних закладів до праці в інноваційному виробничому середовищі.

У цьому зв'язку важливо зазначити, що в багатьох країнах світу для поліпшення якості робочої сили велика увага приділяється організації підготовки кадрів не лише в навчальних закладах, але й безпосередньо на виробництві. Такий підхід особливо поширений у США та Японії, які характеризуються високою продуктивністю праці. До речі, в Америці навіть створено Національну раду економічної освіти, яка забезпечує тих, хто отримує освіту, навчальним матеріалом та пропонує різноманітні методи навчання, що безперечно сприяє покращенню підготовки кадрів.

Висновки. Науково-технічний прогрес потребує постійного підвищення якості освіти, освітнього рівня населення, зростання інтелектуального потенціалу країни,

формування єдиного освітнього простору. Це, у свою чергу, зумовлює необхідність більш чіткого та повного забезпечення навчальних закладів сучасним інноваційним обладнанням, залучаючи для цього не тільки бюджетні фінансові ресурси, а й кошти різних фондів, бізнесу тощо. Водночас, урахувавши, що знання, у тому числі професійні, швидко старіють, украй важливо виховати в кожного учня та студента потребу до самоосвіти, підвищення кваліфікації тощо. Саме це й має забезпечити сталий соціально-економічний розвиток в Україні.

Список використаних джерел

1. Куценко В.І. Соціальна безпека в контексті сталого розвитку: [монографія] / В.І. Куценко, В.П. Удовиченко; Рада по вивченню продуктивних сил України НАН України. – Чернігів: Лозовий В.М., 2011. – 652 с.
2. Зеркалов Д.В. Соціальні проблеми сталого розвитку: [монографія] / Д.В. Зеркалов, О.Ю. Арламов. – К.: Основа, 2013. – 550 с.
3. Лиферов А.П. Основные тенденции интеграционных процессов в мировом образовании / А.П. Лиферов // *Alma mater*. – 1998. – № 3. – С. 52–54.
4. Статистичний щорічник України за 2018 рік / Державна служба статистики. – Житомир: БУК-ДРУК, 2019. – 482 с.
5. Згуровський М. Україна у глобальних вимірах сталого розвитку / М. Згуровський [Електронний ресурс] // Сайт НТТУ «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», 2006. – Режим доступу: <https://kpi.ua/620-7>.
6. Програма дій «Порядок на ХХІ століття»: ухвалена конференцією ООН з навколишнього середовища і розвитку в Ріо-де-Жанейро (Саміт «Планета Земля», 1992 р.) / [пер. з англ.]. 2-ге вид. – К.: Інтелсфера, 2000. – 360 с.
7. Стежко Ю.Г. Пріоритети інноваційного розвитку вищої освіти / Ю.Г. Стежко // Вісник Київського національного університету технологій та дизайну: матеріали V міжнар. наук.-практ. конф. [«Ефективність організаційно-економічного механізму інноваційного розвитку вищої освіти України»], (2 жовт. 2015 р.). – К., 2015. – С. 220–230. – (Спецвип.: Серія «Економічні науки»).
8. Пінчук О.П. Проблема визначення мультимедіа в освіті: технологічний аспект / О.П. Пінчук // Нові технології навчання: наук.-метод. зб. – К.: Інститут інноваційних технологій і змісту освіти, 2007. – Вип. 46. – С. 55–58.
9. Яковенко Л.І. Економічні основи модернізації вищої освіти в умовах становлення економіки знань: [монографія] / Л.І. Яковенко, О.В. Пащенко – Полтава: Скайтек, 2011. – 206 с.
10. Вища освіти в Україні у 2017 році: стат. зб. / Державна служба статистики України. – К., 2018. – 298 с.
11. Моторнюк У.І. Соціальна політика як необхідна умова функціонування соціальної держави / У.І. Моторнюк // *Економіка та держава*. – 2016. – № 12. – С. 23–26.
12. Яценко Л.Д. Ризикогенні чинники соціальної напруженості в Україні / Л.Д. Яценко, О.О. Коломієць // *Стратегічна панорама*. – 2016. – № 2. – С. 121–127.
13. Збрицька Т.П. Інвестування в розвиток «людського капіталу» / Т.П. Збрицька // *Нові технології навчання: наук.-метод. зб.* – К.: НЧЛАВА, 2003. – С. 80–84. – (Спецвипуск: Матеріали науково-методичної конференції «Проблеми безперервної освіти в сучасних умовах соціально-економічного розвитку України»).
14. Загальноосвітні та професійно-технічні навчальні заклади України: стат. зб. / Державна служба статистики України. – К., 2018. – 134 с.
15. Співаковський О. Якісна вища освіта – шлях до гідного майбутнього України. З чого почнемо? [Електронний ресурс] / О. Співаковський // *Голос України*. – 2019. – № 39(7045), 26 лютого. – С. 1–5. – Режим доступу: <http://www.golos.com.ua/article/314172>.

References

1. Kutsenko, I.M. & Udovychenko, V.P. (2011). *Sotsial'na bezpeka v konteksti staloho rozvytku* [Social safety in the context of sustainable development]. Chernihiv: Vydavets' Lozovyy V.M. [in Ukrainian].
2. Zerkalov, D.V. & Arlamov, O.Yu. (2013). *Sotsial'ni problemy staloho rozvytku* [Social problems of sustainable development]. Kyiv: Osнова [in Ukrainian].
3. Liferov, A.P. (1998). *Osnovnyye tendentsii integratsionnykh protsessov v mirovom obrazovanii* [The main trends of integration processes in world education]. *Alma mater*, 3, 52-54 [in Russian].
4. State Statistics Service of Ukraine (2019). *Statystychnyy shchorichnyk Ukrayiny za 2018*

rik [Statistical Yearbook of Ukraine for 2018]. Zhytomyr: TOV «BUK-DRUK» [in Ukrainian].

5. Zhurovsk'yy, M. (2006). Ukrayina u hlobal'nykh vymirakh staloho rozvytku [Ukraine in the global dimensions of sustainable development]. *Site of the National Technical University of Ukraine «Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute»*. Retrieved from <https://kpi.ua/620-7> [in Ukrainian].

6. Prohrama diy «Poryadok na XXI stolittya»: ukhvalena konferentsiyeyu OON z navkolyshn'oho seredovyshcha i rozvytku v Rio-de-Zhaneyro (Samit «Planeta Zemlya», 1992 r.) [Agenda for the 21st Century: Approved by the United Nations Conference on Environment and Development in Rio de Janeiro (Planet Earth Summit, 1992)] (2nd ed.) (2000). Kyiv: Intelsfera [in Ukrainian].

7. Stezhko, Yu.H. (2015). Priorityty innovatsiynoho rozvytku vyshchoyi osvity. [Priorities of innovative development of higher education]. *Visnyk Kyivsk'oho natsional'noho universytetu tekhnolohiy ta dyzaynu Seriya «Ekonomichni nauky». Spetsial'nyy vypusk: materialy V mizhnarodnoyi naukovopraktychnoyi konferentsiyi «Efektyvnist' orhanizatsiyno-ekonomichnoho mekhanizmu innovatsiynoho rozvytku vyshchoyi osvity Ukrayiny», 2 zhovtnya 2015 roku* [Bulletin of Kyiv National University of Technology and Design. Economic Sciences Series. Special issue: Proceedings of the V International Scientific and Practical Conference «The effectiveness of the organizational and economic mechanism of innovative development of higher education in Ukraine», October 2, 2015]. (pp. 220-230) [in Ukrainian].

8. Pinchuk, O.P. (2007). Problema vyznachennya mul'tymedia v osviti: tekhnolohichnyy aspekt [The problem of defining multimedia in education: technological aspect]. *New learning technologies: scientific and methodical collection*, 46, 55-58. Kyiv: Institute of Innovative Technologies and Content of Education [in Ukrainian].

9. Yakovenko, L.I. & Pashchenko, O.V. (2011). *Ekonomichni osnovy modernizatsiyi vyshchoyi osvity v umovakh stanovlennya ekonomiky znan'* [Economic bases of modernization of higher education in the conditions of formation of knowledge economy]. Poltava: Skytek [in Ukrainian].

10. *Vyshcha osvity v Ukrayini u 2017 rotsi. Statystychnyy zbirnyk* [Higher education in Ukraine in 2017. Statistical collection]. (2018). Kyiv: State Statistics Service of Ukraine [in Ukrainian].

11. Motornyuk, U.I. (2016). Sotsial'na polityka yak neobkhdna umova funktsionuvannya sotsial'noyi derzhavy [Social policy as a necessary condition for the functioning of the welfare state]. *Ekonomira ta derzhava*, 12, 22-26 [in Ukrainian].

12. Yatsenko, L.D. & Kolomyets', O.O. (2016). Ryzykohenni chynnyky sotsial'noyi napruzhenosti v Ukrayini [Risky factors of social tension in Ukraine]. *Stratehichna panorama*, 2, 121-127 [in Ukrainian].

13. Zbryts'ka, T.P. (2003). Investuvannya v rozvytok «lyuds'koho kapitalu» [Investing in the development of «human capital»]. *New learning technologies. Scientific and methodical collection. Special issue: Proceedings of the scientific-methodical conference «Problems of continuing education in modern conditions of socio-economic development of Ukraine»*. (pp. 80-84). Kyiv: NICH LAVA [in Ukrainian].

14. *Zahal'noosvitni ta profesiyno-tekhnichni navchal'ni zaklady Ukrayiny. Statystychnyy zbirnyk* [General and vocational schools of Ukraine. Statistical collection]. (2018). Kyiv: State Statistics Service of Ukraine [in Ukrainian].

15. Spivakovs'kyi, O. (2019). Yakisna vyshcha osvita – shlyakh do hidnoho maybutn'oho Ukrayiny. Z choho pochnemo? [Quality higher education is the way to a decent future for Ukraine. Where to start?]. *Holos Ukrayiny*, 39(7045), 1-5. Retrieved from <http://www.golos.com.ua/article/314172> [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 28 серпня 2020 року